

A blurred portrait of Karl Jaspers, a man with dark hair and a beard, looking slightly to the right. The background is a soft-focus green, suggesting foliage. An orange vertical bar is on the left side of the page.

Geestelijk gezond?

Karl Jaspers: psyche en grenservaring

Het werk van Karl Jaspers kan van nieuwe betekenis zijn in een tijd waarin de DSM de classificatie van stoornissen op een omstreden wijze bepaalt en waarin een neurobiologisch paradigma overheersend is. De laatste jaren hebben enkele psychiaters dan ook al gewezen op het belang van zijn zienswijze voor de huidige discussie over de interpretatie van psychische stoornissen. Ook klinken geluiden van ervaringsdeskundigen die vragen om een andere benadering dan alleen de biologisch-psychiatrische. Zij pleiten voor een eerherstel van de mens als geestelijk wezen, waarmee ook de rol en betekenis van geestelijke verzorgers weer meer gewicht krijgt. Die dienen zich tegenwoordig regelmatig te verantwoorden voor de toegevoegde waarde van hun werk. De ideeën van Karl Jaspers kunnen ook voor hen van belang zijn. Jaspers is dus niet alleen voor psychiaters van betekenis, maar ook voor psychologen en geestelijke verzorgers en daarmee voor de hele zorgpraktijk. Doel van de huidige studiedag is om kernpunten uit het gedachtegoed van Jaspers te presenteren en toe te passen op de hedendaagse psychiatrische diagnostiek en zorg.

**Studiebijeenkomst KSGV
in samenwerking met het Titus Brandsma Instituut**

Vrijdag 17 februari 2017, 13.30-17.00 uur
Utrecht (In de Driehoek, Willemsplantsoen 1-C)
www.ksgv.nl

PROGRAMMA

13.30-13.35: Opening en inleiding door dagvoorzitter *Herman Westerink*

Prof. dr. H. Westerink, godsdienstpsycholoog, is universitair docent godsdienstfilosofie, Center for Contemporary European Philosophy, projectleider "Maatschappelijke spiritualiteit" aan het Titus Brandsma Instituut, Radboud Universiteit Nijmegen en vanaf oktober 2016 bijzonder gashoogleraar 'Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid, met bijzondere aandacht voor spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse' vanwege het KSGV aan de KU Leuven.

13.35-14.00: Lezing 1 *Frits Milders*: 'Het omvattende menszijn: spanningsveld tussen deel en geheel'

Dr. C.F.A. Milders is psychiater, oud-opleider Lentis en voormalig redacteur *Tijdschrift voor Psychiatrie*.

14.00-14.05: *Respons op lezing 1 door Mariëlle Polman*

14.05-14.15: *Discussie*

14.15-14.40: Lezing 2 *Gerrit Glas*: 'Jaspers' psychologie van grenservaringen – een verkenning aan de hand van Kierkegaard'

Prof. dr. G. Glas is psychiater en filosoof. Hij is als psychiater en opleider verbonden aan de Dimence Groep (Zwolle) en als filosoof aan de faculteit geesteswetenschappen (Dooyeweerd leerstoel voor christelijke filosofie) en aan het VUmc, afdeling anatomie en neurowetenschappen (hoogleraar filosofie van de neurowetenschappen).

14.40-14.45: *Respons op lezing 2 door Martin Walton*

14.45-15.00: *Discussie*

15.00-15.30: Pauze

15.30-15.55: Lezing 3 *Mariëlle Polman*: 'Grensoverschrijdend gedrag? Karl Jaspers en geestelijke verzorging'

Dr. M. Polman is docent Nederlands en filosofie aan het Stedelijk Gymnasium Nijmegen en organiseert activiteiten vanuit 'Wie weet! Praktijk voor filosofie, religie en literatuur'. Zij schreef de scriptie 'Over grenzen. Een ontmoeting tussen de geestelijke verzorging en Karl Jaspers' (2015) als afsluiting van de master Geestelijke Verzorging.

15.55-16.00: *Respons op lezing 3 door Gerrit Glas*

16.00-16.10: *Discussie*

16.10-16.35: Lezing 4 *Martin Walton*: "'De krokus wijst beton zijn grens'" (uit een gedicht van Okke Jager)'

Prof. dr. M. Walton, Theoloog, dichter, Bijzonder hoogleraar geestelijke verzorging Protestants Theologische Universiteit, Groningen.

16.35-16.40: *Respons op lezing 4 door Frits Milders*

16.40-17.00: *Discussie en afsluiting*

Borrel na afloop

SAMENVATTINGEN

Lezing 1 *Frits Milders*: 'Het omvattende menszijn: spanningsveld tussen deel en geheel'

In de psychiatrische praktijk is er veelal een besef van het spanningsveld tussen deel en geheel: betekenisvolle persoonlijke contextafhankelijke ervaringen versus symptomen; symptomen versus syndromen; DSM categorieën versus structuurdiagnose; life-event versus persoonlijkheid en levensloop; ontbrekend ziektebesef als symptoom van schizofrenie versus de actieve houding van de patiënt als persoon die betekenis geeft aan ervaringen die psychiaters ziekte noemen; remissie van symptomen versus herstel. Jaspers heeft deze spanningsvelden filosofisch verhelderd in zijn stelling dat de mens als geheel (in zijn existentie) wetenschappelijk onkenbaar is. Daarnaast ziet hij wetenschappelijke denken (Verstand) als onderdeel van een veel ruimere vorm van rationaliteit (Vernunft), die vanuit het omvattende menszijn kritisch denken mogelijk maakt. Het zoeken naar (wetenschappelijke) waarheid is alleen mogelijk door een continue risicovolle communicatie tussen verschillende gezichtspunten. De praktijk van de psychiater is zo volgens Jaspers concrete filosofie. En een goede fundering voor een professionele deugdeethiek. De huidige scientistische psychiatrie zal kritisch onderzocht worden.

Lezing 2 *Gerrit Glas*: 'Jaspers' psychologie van grenservaringen – een verkenning aan de hand van Kierkegaard'

Jaspers' filosofie is voor alles een denken van de menselijke vrijheid. Het menselijk bestaan is gericht op 'Existenzerhellung', het lichter en transparanter worden van het bestaan. Dit lichter en transparanter worden bestaat uit een bevrijding uit alles wat mensen gevangen kan houden: totalitaire systemen, denksystemen, algemene categorieën zoals die ook in de psychiatrie naar voren komen, bijvoorbeeld in stereotyperingen en classificaties. Existentie staat bij Jaspers "niet voor iets wat er objectief is, maar voor mogelijkheden waarvan de verwerkelijking van mij en mij alleen afhangt" (Sperna Weiland 118). Vrijheid betekent dus: als individu tot je recht komen.

De ruimte die daarvoor nodig is, is echter niet onbegrensd. Wij mensen worden begrensd door de dood (eindigheid), door schuld (het eigen tekort), door toeval (pech) en door strijd (de wil van de ander) (Jaspers 1922). Vandaar dat grenservaringen zo belangrijk zijn, we worden mens in en door onze grenservaringen.

In de lezing ga ik dieper op deze grenservaringen. Daarbij ben ik vooral geïnteresseerd in twee vragen: hoe intrinsiek is de relatie tussen psychische problemen en het omgaan met grensvragen; en hoe schatplichtig is Jaspers' filosofie in dit opzicht aan het denken van Søren Kierkegaard?

SAMENVATTINGEN

Lezing 3 *Mariëlle Polman*: ‘Grensoverschrijdend gedrag? Karl Jaspers en geestelijke verzorging’

Geestelijke verzorgers kunnen zich in de verantwoording van hun professionele handelen uitstekend beroepen op de ideeën van Karl Jaspers. Artsen, psychiaters, psychologen hebben volgens hem hun eigen begrensde terrein, van waaruit zij de mens benaderen. Geestelijke verzorgers kijken voorbij dat terrein, daar waar de mens niet alleen te vatten is als fysisch, psychisch, sociologisch wezen. Zij zijn bij uitstek de personen die mensen kunnen begeleiden als deze zich in grenssituaties bevinden, daar waar we volgens Jaspers ten diepste ervaren dat de wereld niet klopt, dat we existentiële wezens zijn, vrij en verbonden met transcendentie. Maar ook of vooral geestelijke verzorgers staan aan verleidingen bloot: het heil te willen vinden in diagnostiek en modellen, in eenduidige benaderingen van transcendentie. Dit alles zal worden uitgewerkt vanuit een filosofische en theologische benadering met uitstapjes naar literatuur (bijv. Moedervlekken van Arnon Grunberg (2016)).

Lezing 4 *Martin Walton*: “De krokus wijst beton zijn grens” (uit een gedicht van Okke Jager)’

In de jaren twintig van de vorige eeuw reflecteerde Anton Boisen, theoloog en pastor in de VS, op zijn eigen psychotische ervaringen en zijn psychiatrische behandeling waarin hij een gebrek aan aandacht voor zijn eigen betekenisgeving ervoer. Boisen benadrukte het belang van het bestuderen van “the Living Human Document”. Wat verstond Boisen onder die term? Hoe verhoudt het zich tot het denken van Jaspers over de mens als existentieel wezen? En welk tegoed en welk tekort liggen in de term besloten?

Een verdere vraag is hoe de aandacht voor een ‘levend menselijk document’ vorm krijgt in geestelijke of psychosociale zorgverlening. Hoe leest een zorgverlener, ofwel hoe helpt een zorgverlener een ander om zichzelf te lezen? Welke rol speelt daarin de heuristische waarde van grenservaringen? Welke grenzen eigenlijk? En wat is de verhouding tussen grenzen en alledaagsheid?